

7. VÁRAKOZÁSOK, IDŐPREFERENCIÁK

7.1. FONTOSABB-E A JÖVŐ, HA VAN GYEREKED? A GYEREKES CSALÁDOK IDŐPREFERENCIÁI*

HORN DÁNIEL & KISS HUBERT JÁNOS

Bevezetés

Az utóbbi évtizedben számos politikus és közszereplő tett olyan polémikus megjegyzéseket, amelyek arra utaltak, hogy akiknek van gyerekük, azoknak fontosabb a jövő. 2013 májusában például a neves történész, Niall Ferguson megjegyezte, hogy Keynes azért állította, hogy „hosszú távon mind halottak vagyunk”, mert nem volt gyermeke, így nem is érdekelte a hosszú táv (*The Guardian*, 2013). Hasonló történt 2016-ban Nagy-Britanniában, amikor a brexitszavazást követően az egyik miniszterelnök jelölt, Andrea Leadsom azt állította, hogy anyaként jobb jelölt, mint Theresa May, mivel ő tényleg érdekelt Nagy-Britannia jövőjében (*The Times*, 2016). Hasonlóan, a 2017-es francia elnökválasztás kampánya során Jean-Marie Le Pen azt mondta Emmanuel Macronról: „Beszél nekünk a jövőről, de nincsenek gyerekei!” (*Collins*, 2017).

A fenti példák azt sugallják, hogy sokan úgy vélik, hogy a gyermekvállalás kapcsolatban van azzal, hogy az egyének mennyire tartják fontosnak a jövőt. Alig vannak azonban olyan kutatások, amelyek azt vizsgálják, hogy valóban fennáll-e a feltételezett kapcsolat. Alfejezetünkben egy reprezentatív magyarországi felmérés adatai segítségével ezt a problémát vizsgáljuk. A fő kérdésünk az, hogy a gyermekvállalás kapcsolatban áll-e azzal, hogy a válaszadók hogyan értékelik a jövőt.

Három fő eredményünk van. Először is, általánosságban nem találtunk számottevő kapcsolatot a gyermekek száma és a jövő értékelése között, sem egyszerű korrelációk vizsgálatával, sem a regressziós elemzés

során. Másodszor, fiatal, alacsony jövedelmű nők esetében gyenge összefüggés mutatkozott a gyermekvállalás és a jövő értékelése között. Harmadszor, azt találtuk, hogy nem a gyermekek léte vagy száma, hanem a családi állapot, különösen a párkapcsolat megléte az, ami összefügg a jövő értékelésével. Az eredmények korrelációs jellegűek, mivel az adataink nem teszik lehetővé ok-okozati összefüggések bizonyítását.

Szakirodalmi kitekintés

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy vajon szülőnek lenni összefügg-e az időpreferenciával. A témával foglalkozó szakirodalom igen szűkös. *Bauer–Chytilová* (2013) egy indiai mintán vizsgálta az időpreferenciát befolyásoló tényezőket. A szerzőpáros kísérleti módszerekkel mérte a kockázati és időpreferenciákat, majd megnézte, hogy ezek milyen kapcsolatban állnak a társadalmi-gazdasági és demográfiai jellemzőkkel. Tanulmányuk főként a nemek közötti különbségekre és azok okaira koncentrált, de kimutatta, hogy a fiatal, gyermeket nevelő nők szignifikánsan nagyobb értéket adnak a jövőnek, mint gyermekeken társaik. Ezenkívül eredményeik szerint ez a kapcsolat a gyermekek számával egy bizonyos pontig nő. A férfiak esetében ugyanakkor nem volt egyértelmű kapcsolat ezen a téren. Az eredmények érdekes módon azt is mutatták, hogy nem önmagában a gyermekek száma számít a jövő értékelésében, hanem az, hogy hány 18 év alatti fiú volt a családban. Ráadásul az azonosított összefüggések csak szegény (a medián vagyon alatti) családok esetében bizonyultak jelentősnek.

Írásunk több szempontból is kiegészíti *Bauer–Chytilová* (2013) munkáját. Egyrészt mi egy egész ország

* Ez a tanulmány jelentős részben a *Horn–Kiss* (2022) publikációnkra épül.

reprezentatív mintáját használjuk, szemben a szerzőpáros 426 házaspár egyénből álló, Délnyugat-Indiából származó mintájával. Másrészt a mi mintánk egy fejlett országból származik, így megvizsgálhatjuk, hogy a fejlődő országokban talált eredmények érvényesek-e fejlett országok esetében is. *Bauer–Chytilová* (2013) munkájával szemben írásunk hátránya az, hogy míg ők az időpreferenciákat ösztönzött módon mérték (azaz a döntéseknek valós tétje volt), addig mi hipotetikus kérdések segítségével mértük fel, hogy az egyéneknek mennyire fontos a jövő.

Adatok

Az adataink a Tárki negyedévente végzett, reprezentatív felméréséből származnak, amely egy véletlenszerűen kiválasztott, körülbelül 1000 magyarországi felnőttből álló mintán alapul. Az adatgyűjtés személyes interjúk formájában történik. A kérdőív egy jelentős része minden negyedévben azonos kérdéseket tartalmaz, beleértve a nem, az életkor a családi állapot és szerkezet, az iskolai végzettség, a munkaerőpiaci státusz, az egyéni és családi jövedelem, a vagyon és a pénzügyi helyzetre vonatkozó kérdéseket. Az adatbázisból megállapítható, hogy az adott válaszadónak van-e gyermeke, illetve hány gyermeke van.

2017 első negyedévében a kérdőív szokásos kérdéseit három kérdéssel egészítettük ki. Az időpreferenciák mérésére az úgynevezett lépcsős módszert (*Falk és szerzőtársai*, 2018) alkalmaztuk, öt kérdést használva. A válaszadóknak el kellett dönteniük, hogy 10 000 forintot kérnek azonnal, vagy X forintot egy hónap múlva. Az 10 000 forintos azonnali kifizetést minden kérdésben változatlanul hagytuk, de az X összegét szisztematikusan változtattuk a megelőző válaszok alapján. Ha például valaki az azonnali 10 000 forintot választotta az egy hónap múlva esedékes $X = 15\,500$ forint helyett, akkor a következő kérdésben az X értékét növeltük. Öt ilyen kérdés alapján a válaszadók közömbösségi pontját igyekeztünk megbecsülni, azaz azt, hogy a válaszadó számára az azonnali 10 000 forint mennyi egy hónap múlva esedékes forinttal egyenértékű. Az időpreferenciák (β , δ)

modellje szerint (lásd például *Laibson*, 1997) ilyen döntésekkel nemcsak az időpreferenciákat, hanem egyben az időbeli inkonzisztenciákat is mérjük. Az időpreferenciák és az időbeli inkonzisztencia szétszálazásához (lásd például *Horn–Kiss*, 2020) arra van szükség, hogy a megelőző döntéseknek ne legyen köze a jelenhez, hanem a jövőre vonatkozzanak. Ezért a válaszadók a felmérésben még egyszer találkoztak a korábbi kérdésekkel, azzal a különbséggel, hogy a kérdések időhorizontja változott, egy év és egy év + egy hónap közötti volt.

Mivel a jövő mindig bizonytalan, a kockázathoz való hozzáállás befolyásolhatja a döntéseket. Így, ha nem vesszük figyelembe a kockázati preferenciákat, alábecsülhetjük az időpreferenciák hatását. A kockázati preferenciák mérésére egy egyszerű kérdést használtunk *Sutter és munkatársai* (2013) módszerét követve. A válaszadók hipotetikusan 10 000 forintot kockáztathattak egy szerencsejátékban, amely során egy zsákból húzhattak golyókat. A zsákban 10 piros és 10 fekete golyó volt. Ha helyesen tippelték meg a kihúzott golyó színét, akkor a kockáztatott összeg kétszeresét nyerték. Ellenkező esetben elvesztették a tétet. A kockáztatott összeget a kockázati attitűd indikátoraként használtuk.

A válaszadók a felmérésben először a most *versus* egy hónap múlva esedékes összegek közötti választással találkoztak. Ezt követte a kockázati preferenciák felmérése, majd pedig az egy év *versus* egy év és egy hónap múlva esedékes összegek közötti választásra vonatkozó öt kérdés.

A jövő fontosságának mérőszámát ezen utolsó kérdés csoport utolsó válasza alapján becsültük meg. Például, ha valaki az utolsó választásban a 10 000 forintot részesítette előnyben a 16 500 forinttal szemben, akkor a közömbösségi pontja 16 500 és a következő nagyobb összeg közé esik. Az egyszerűség kedvéért az alsó határt vettük alapul, így a válaszadó közömbösségi pontja 16 500 forint lett. Az időpreferencia mérőszáma az egyéni diszkonttényező $\delta =$ korábbi pénz/későbbi pénz, ami nem lehet nagyobb 1-nél. Minél magasabb az egyéni diszkonttényező, annál

kevésbé igényel valaki többletet a várakozásért, azaz annál nagyobbra értékeli a jövőt. Tegyük fel, hogy *A*-nak 12 250 forint a közömbösségi pontja, míg *B*-nek 14 400 forint, azaz *A* plusz 2250 forintért hajlandó várni még plusz egy hónapot, míg *B* 4400 forint ellenében hajlandó ugyanerre. A kisebb összeg azt mutatja, hogy *A* könnyebben elszakad a jelenbeli haszontól a nagyobb, jövőbeli haszonért cserében, így azt várjuk, hogy ő hoz majd könnyebben a jövőre irányuló döntéseket, számára fontosabb a jövő. Esetében az egyéni diszkonttényező 10 000/12 250, ami nagyobb, mint *B* diszkonttényezője (10 000/14 400). A kutatás hipotézise az, hogy mivel a szülők törődnek gyermekeikkel, így valószínűleg fontosabb számukra a jövő, mint a gyermektelen felnőttek számára, azaz a gyermekvállalás magasabb egyéni diszkonttényezővel jár együtt.

A felmérés alapján számos háttéradat állt rendelkezésünkre. Az exogén változók közé tartozik az életkor, az életkor négyzete, a nem változó, valamint hogy az interjúkészítő szerint a válaszadó roma származású-e. A regionális változók kétértékű változókat tartalmaznak, Magyarország régióit és a válaszadó lakóhelyének típusát jelölik. A családi változók a családi állapotra vonatkozó kétértékű változókat foglalnak magukban (egyedülálló, házas, különélő, élettárral élő, özvegy, elvált). Az oktatási változók azt jelzik, hogy a válaszadó rendelkezik-e általános iskolánál magasabb végzettséggel, illetve felsőfokú végzettséggel. A jövedelemmel kapcsolatos változók információt nyújtanak a jövedelmi szintről, a vagyonról és a pénzügyi nehézségekről. Az utolsó változói csoport a válaszadó munkájával kapcsolatos, azt mutatja, hogy a válaszadó a magán- vagy a közsférában dolgozik-e, valamint a foglalkoztatási státusát (például munkanélküli, alkalmazott, foglalkoztatott, inaktív stb.).

Ezeket a változókat a regressziós elemzés során figyelembe vettük, mivel kapcsolatban állhatnak az időpreferenciával és a gyermekvállalással. Például az iskolai végzettség összefügghet mindkét változóval. Ha a magasabb végzettségű egyének diszkonttényezője magasabb, és több gyermeket is vállalnak, akkor az

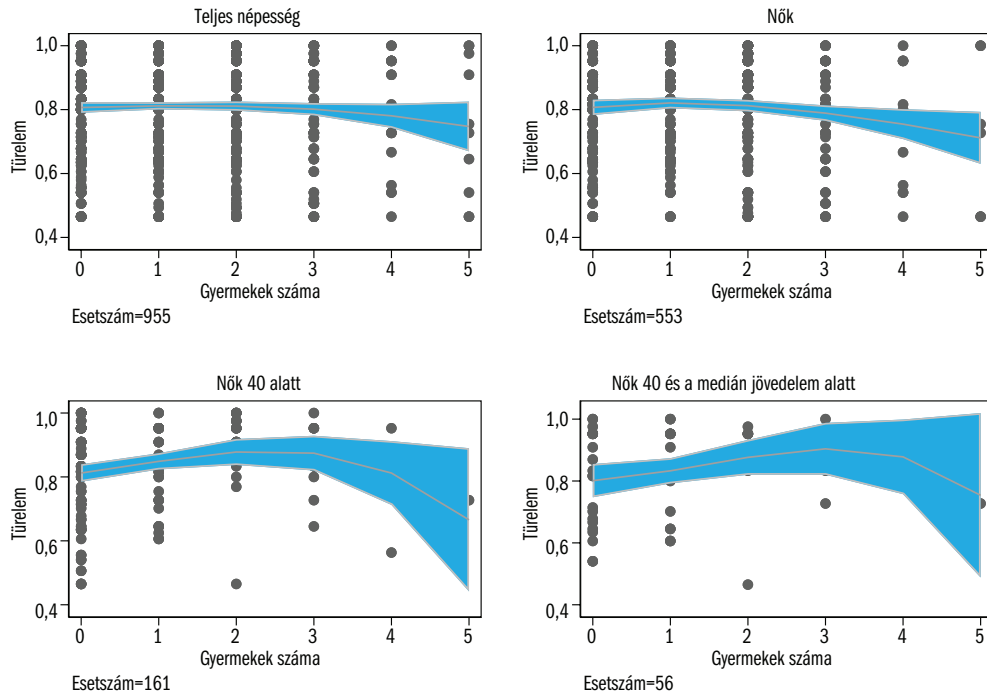
időpreferencia és a gyermekvállalás közötti kapcsolat pusztán ezen korrelációk eredménye lehet.

Az előző példában a végzettség egy összemosó változó (*confounder*), de akár közvetítő változó (*mediator*) is lehet, ha feltételezzük, hogy a magasabb diszkonttényezővel rendelkező egyének inkább szereznek magasabb iskolai végzettséget, ami lehetővé teszi számukra, hogy több gyermekük legyen. Nincs olyan konszenzusos oksági térkép, amely alapján egyértelműen felvázolhatók az előbbi kontrollváltozók és a kutatás fő változói (időpreferencia és gyermekek) közötti lehetséges oksági kapcsolatok. Például ismert, hogy a magasabb egyéni diszkonttényező magasabb jövedelemmel jár együtt (*Golsteyn és szerzőtársai*, 2013), de oksági kapcsolatot eddig nem sikerült kimutatni. Ilyen egyértelmű oksági kapcsolatok hiányában a regressziós elemzésünket kontrollált korrelációs vizsgálatként értelmezzük.

Eredmények

Első lépésként nemlineáris összefüggéseket vizsgálunk. A 7.1.1. ábra bemutatja a gyermekek száma és az egyéni diszkonttényező közötti kapcsolatot a teljes populációban, valamint három alcsoportban. Az alcsoportok kiválasztásánál *Bauer–Chytilová* (2013) tanulmányt követtük, amely kimutatta, hogy a nők, különösen a fiatal gyermekes, szegény nők fontosabbnak érzik a jövőt. A teljes populációban az egyéni diszkonttényező és a gyermekek száma között nincs egyértelmű összefüggés. Amikor csak a nőket vizsgáljuk, a kapcsolat általánosságban negatív, ami arra utal, hogy a gyermeket nevelő nők kevésbé értékelik a jövőt, ami ellentétes a várakozásainkkal. Ha azonban azokat a nőket vizsgáljuk, akik 40 év alattiak (és valószínűleg fiatalabb gyermekeik vannak), akkor az összefüggés fordított *U* alakot mutat. Az egy-két gyermeket nevelő nők valamivel nagyobbra értékelik a jövőt, mint a gyermektelen nők, bár ez a kapcsolat nagyon gyenge. A sokgyermekes nők esetében pedig a kapcsolat megfordul. Amikor a 40 év alatti, meddő alatti jövedelemmel rendelkező nőket vizsgáljuk, a *Bauer–Chytilová* (2013) által leírt minta rajzolódik

7.1.1. ábra: A gyermekek száma és az egyéni diszkonttényező (türelem) közötti összefüggés

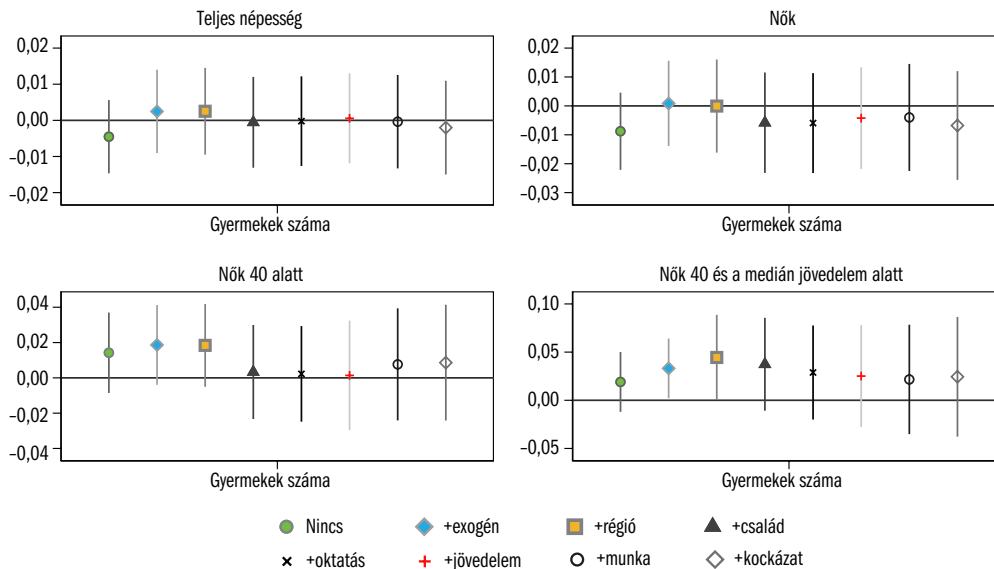
ki, bár az esetszám kicsi ($N = 56$), így a statisztikai erő korlátozott. A korrelációk azt mutatják, hogy a gyermekek száma és az egyéni diszkonttényező közötti kapcsolat egyik esetben sem szignifikáns.

A gyermekek száma és az egyéni diszkonttényező közötti potenciális kapcsolat jobb megértése érdekében regressziós elemzést is végeztünk. Az eredményeket az egyszerűbb és egyértelműbb bemutatás érdekében az együtthatókat mutató 7.1.2 ábrán szemléltetjük. A részábrák az 5 százalékos szignifikanciaszint mellett mutatják a gyermekek számának együtthatóját. Ha az együttható 95 százalékos konfidenciaintervalluma nem metszi a nulla vonalat, akkor szignifikáns a kapcsolat a gyermekek száma és a függő változó (az egyéni diszkontfaktor) között. Minden mintán több regressziós modellt futtatunk. Az első modellben csak a gyermekek számát használtuk magyarázó változóként. A második modelltől kezdve fokozatosan bevontuk a további változócsoporto-

kat: elsőként az exogén változókat, majd a régiókat és a településtípust, azután a családdal kapcsolatos változókat, amelyeket az oktatási változók, majd a jövedelemmel és a munkával kapcsolatos tényezők követtek. A végső modellben a kockázati tényezőket is figyelembe vettük.

A 7.1.2. ábra azt mutatja, hogy a teljes populációban egyik modell esetében sem találunk szignifikáns összefüggést a gyermekek száma és az egyéni diszkonttényező között. Ez igaz akkor is, ha csak a nőket vizsgáljuk. A 40 év alatti nőket elemezve viszont az első változócsoporthoz figyelembevétele után a várt pozitív összefüggést látjuk. Ha azonban további kontrollváltozókat adunk a modellhez, az összefüggés már nem lesz szignifikáns. A legnagyobb változást a családi állapotot leíró változók bevonásakor látjuk. Ez arra utal, hogy a családi állapot kulcsszerepet játszik a jövő értékelésében. Amikor a medián alatti jövedelemmel rendelkező, 40 év alatti nőket vizsgáljuk, ugyanilyen mintázatot ta-

7.1.2. ábra: Az egyéni diszkonttényező és a gyermekek száma közötti kapcsolat különböző alcsoportokban, együttható-ábrák

lálunk: egyes modellekben enyhén szignifikáns pozitív kapcsolat mutatkozik, de további kontrollváltozók hozzáadása után az összefüggés már nem szignifikáns. Fontos megjegyezni, hogy ebben az utolsó alcsoportban csak 53 megfigyelésünk van, így ezeket az eredményeket óvatosan kell kezelni, mivel a statisztikai erő itt nem magas. Még ha a pontbecslések szignifikánsak is, nagyságuk nagyon közel áll a nullához. A férfiaknál végzett azonos elemzések során egyik modellben sem találunk szignifikáns összefüggést a gyermekek száma és az egyéni diszkonttényező között.

Összességében nem találunk meggyőző bizonyítékot arra, hogy a gyermekek száma jelentős mértékben összefüggne az egyéni diszkonttényezővel. Az eredmények azt sugallják, hogy a családi állapot lehet fontosabb tényező az egyéni diszkonttényező megértésében. Ha összehasonlítjuk a 40 év alatti egyedülálló és nem egyedülálló nőket, 10 százalékos szinten szignifikáns különbséget találunk az egyéni diszkonttényezőben, még akkor is, ha az exogén – a régiót, oktatással, jövedelemmel és a munkával kapcsolatos – változókat

és a kockázati preferenciákat figyelembe vesszük. Természetesen a párhelyes kapcsolat szorosan összefügg a gyermekekkel: a 40 év alatti egyedülálló nők közel 90 százalékának nincs gyermeke, míg a nem egyedülálló nők 70 százalékának legalább egy gyermeke van. Mivel *Bauer–Chytilová* (2013) csak házasság állapotát vizsgált, így nem fedezhette fel a családi állapot szerepét.

Eddig a gyermekek számára összpontosítottunk, de lehet, hogy inkább az a fontos, hogy az adott válaszadónak van-e egyáltalán gyermeke. Amikor a független változónk az volt, hogy van-e gyermeke a válaszadónak, akkor is az előzőkhöz nagyon hasonló eredményeket kaptunk. Összességében akár a gyermekek számát, akár a gyermek meglétét vizsgáltuk, nem találtunk összefüggést a gyermekvállalás és az időpreferencia között.

Következtetések

Elemzésünk fő eredménye, hogy szülői lét és az egyéni diszkonttényező nem korrelál egymással. A szülők nem értékelik jobban a jövőt általában, mint a gyer-

mektelenek felnőttek. Így eredményeink alapján nem valószínű, hogy a politikusok eltérően viszonyulnának a jövőhöz attól függően, hogy van-e gyermekük. Ugyanakkor egy kis alcsoportban – az alacsony jövedelmű, 40 év alatti nők között – pozitív összefüggést találtunk az egyéni diszkonttényező és a gyermekek megléte között, de ha elég sok magyarázó változót figyelembe veszünk, akkor az összefüggés szignifikan-

ciája eltűnik. Illetve ezekben az alcsoportokban az alacsony elemszám következtében az elemzés statisztikai ereje csekély. Úgy tűnik továbbá, hogy az egyéni diszkonttényezőt illetően nem a gyermekek száma számít, hanem inkább az, hogy a válaszadó egyedülálló-e. Az egyedülálló fiatal nők (akik gyakrabban gyermektelenek) kevésbé értékelik a jövőt, mint párkapcsolatban élő társaik.

Hivatkozások

- BAUER, M.–CHYTILOVA, J. (2013): [Women, Children and Patience: Experimental Evidence from Indian Villages](#). *Review of Development Economics*, Vol. 17. No. 4. 662–675. o.
- COLLINS, L. (2017) Emmanuel Macron and the Modern Family. <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/emmanuel-macron-and-the-modern-family>. The New Yorker, május 5.
- FALK, A.–BECKER, A.–DOHMEN, T.–ENKE, B.–HUFFMAN, D.–SUNDE, U. (2018): [Global Evidence on Economic Preferences](#). *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 133. No. 4. 1645–1692. o.
- GOLSTEYN, B. H.–GRÖNQVIST, H.–LINDAHL, L. (2014): [Adolescent time preferences predict lifetime outcomes](#). *The Economic Journal*, Vol. 124. No. 580. F739–F761.
- HORN DÁNIEL–KISS HUBERT JÁNOS (2020): Time preferences and their life outcome correlates: Evidence from a representative survey. *PloS One*, Vol. 15. No. 7. e0236486.
- HORN DÁNIEL–KISS HUBERT JÁNOS (2022). [Do individuals with children value the future more?](#) *Society and Economy*. Vol. 44. No. 33.
- LAIBSON, D. (1997): [Golden Eggs and Hyperbolic Discounting](#). *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112. No. 2. 443–478. o.
- SUTTER, M.–KOCHER, M. G.–GLATZLE-RÜTZLER, D.–TRAUTMANN, S. T. (2013): [Impatience and Uncertainty: Experimental Decisions Predict Adolescents' Field Behavior](#). *American Economic Review*, Vol. 103. No. 1. 510–531. o.
- THE GUARDIAN (2013): [Niall Ferguson Apologises for Remarks about 'Gay and Childless' Keynes](#). *Guardian*, május 4.
- THE TIMES (2016) [Being a Mother Gives Me Edge on May – Leadsom](#). Július 9.